

FRAZEOLOGIZMY Z KOMPONENTEM ŚWINIA W JĘZYKU POLSKIM I CHIŃSKIM

Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest rekonstrukcja językowego obrazu świni w języku polskim i chińskim na podstawie związków frazeologicznych wyekscerpowanych ze słowników obu języków oraz opracowań leksykalno-frazeologicznych. Źródłem polskiego materiału badawczego były m.in.¹: *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (Wiedza Powszechna, Warszawa 1968), *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* (Świat Książki, Warszawa 2003), *Słownik frazeologiczny PWN* (Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005), natomiast chińskie frazeologizmy zostały wybrane z *Chéngyǔ Cíhǎi* (成语辞海 [Kompleksowy słownik *chengyu*], Shanghai Lexicographical Publishing House, 2014).

Przez chińskie związki frazeologiczne rozumiem *chengyu*, czyli charakterystyczne dla języka chińskiego wyrażenia idiomatyczne, składające się najczęściej z czterech sylab (a zatem i czterech znaków)². W tradycyjnym ujęciu frazeologicznym związki frazeologiczne są definiowane jako stałe połączenia wyrazowe o metaforycznym znaczeniu, które nie wynika bezpośrednio ze znaczeń poszczególnych składników³. Współczesna frazeologia rozszerza jednak to pojęcie i odtwarzalne i reproduktywne połączenia wielowyrazowe⁴. W ujęciu szerokim frazeologii do związków frazeologicznych zalicza się również m.in. różnego typu kolokacje, wyrażenia porównawcze, pragmatemy czy terminologię specjalistyczną⁵.

DOI: 10.4467/23538724GS.22.038.17010

ORCID: 0000-0003-3656-6922

¹ Informacje o źródle pochodzenia analizowanych frazeologizmów zostały zawarte w formie skrótów w nawiasach kwadratowych po hasłach w tekście głównym i rozwinięte na końcu artykułu w *Wykazie skrótów*.

² 现代汉语词典 (第7版), *Zhongguo she hui ke xue yuan yu yan yan jiu suo ci dian bian ji shi bian* (中国社会科学院语言研究所词典编辑室编, 中国社会科学院) [Współczesny słownik języka chińskiego *Xiandai Hanyu Cidian* (di 7 ban)], Pekin 2012, s. 166.

³ A.M. Lewicki, *O minimalnych jednostkach frazeologicznych* [w:] *idem, Studia z teorii frazeologii*, Łask 2003, s. 195.

⁴ W. Chlebda, *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, wyd. 2 uzup., Łask 2003.

⁵ Zob. W. Chlebda, *Szkiele o skrzydlatych słowach: interpretacje lingwistyczne*, Opole 2005, s. 82–83; *idem, Mały prywatny katalog pilnych zadań frazeologicznych*, „Problemy Frazeologii Europejskiej” 2007, t. 8, s. 24–25.

Podstawowym kryterium formalnym przy wyborze materiału leksykalnego była obligatoryjna obecność komponentu animalistycznego oznaczającego *świnie*. W przypadku języka polskiego uwzględnione zostały również powiązane z nim bezpośrednio leksemy *świnka*, *prosię*, *nieprz* oraz derywat *świński*. Z uwagi na specyfikę języka chińskiego, w którym ten sam znak może oznaczać i świnie, i przykładowo *prosię*, wybrano frazeologizmy składające się z leksemów 猪 (*zhū*), 豕 (*shǐ*), 豚 (*tún*), 豨 (*xī*), 彘 (*zhì*), których podstawowym znaczeniem jest *świnia*, a ewentualne wyrazy powiązane zostały zawarte w tłumaczeniach poszczególnych *chengyu*.

Punktem wyjścia tej analizy o charakterze konfrontatywnym jest pojęcie językowego obrazu świata (JOS). Przyjmuję za Jerzym Bartmińskim, że jest to: „zawarta w języku różnie zwerbalizowana interpretacja rzeczywistości, dająca się ująć w postaci zespołów sądów o świecie. Mogą to być sądy «utrwalone», czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc gramatyce, słownictwie, w kliszowanych tekstach (np. przysłowia), ale także sądy presuponowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i tytułów”⁶. Zgodnie z założeniem J. Bartmińskiego, że: „uprzywilejowaną podstawą poznania obrazu świata jest słownictwo, stanowiące klasyfikator społecznych doświadczeń i zawierające inwentarz pojęć relewantnych egzystencjalnie, społecznie i kulturowo”⁷, podstawę materiałową badań stanowią wybrane związki frazeologiczne z komponentem *świnia*, które zajmują szczególne miejsce w podsystemie leksykalno-frazeologicznym obu języków.

Obraz świni w kulturze polskiej i chińskiej

Obraz świni w kulturze polskiej i chińskiej jest bogaty. Na przykład w polskiej tradycji ludowej można znaleźć informacje o tym, że świnia była traktowana na równi z członkami rodziny⁸ – panna młoda, opuszczając dom, żegnała się nie tylko z rodziną, ale i z trzodą chlewną, a rozpacz po stracie świni była porównywalna do rozpacz po stracie dziecka. Natomiast w chińskiej prowincji Shaanxi istniał ślubny zwyczaj „wręczania racic”⁹. Dzień przed ślubem pan młody posyłał przyszłej panience młodej dwie pary świńskich racic – przednie i tylne. Kobieta zatrzymywała tylko przednie, a tylne na drugi dzień po zaślubinach odsyłane były do jej domu rodzinnego, co miało symbolizować, że dalej będą utrzymywać bliskie kontakty.

⁶ J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009, s. 12.

⁷ *Ibidem*, s. 13.

⁸ O. Kielak, *Językowo-kulturowy obraz zwierząt domowych w polskiej tradycji ludowej*, niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. S. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, prof. UMCS w Instytucie Filologii Polskiej UMCS, Lublin 2018.

⁹ Q. Chen, *Shengxiao qutan* (生肖趣谈) [O chińskich znakach zodiaku], Szanghaj 2005, s. 149.

Ponieważ zarówno w Polsce, jak i w Chinach większość ludzi zajmowała się rolnictwem, świnie postrzegano jako jedno z najbardziej wartościowych zwierząt gospodarczych. Była ceniona przede wszystkim jako źródło mięsa, tłuszczu, skór i szczeciny. Wieprzowina była rarytasem, na który można było sobie pozwolić tylko okazjonalnie – w Polsce na przykład na Boże Narodzenie i Wielkanoc. Organizowane wtedy świniobicia były ważnymi wydarzeniami towarzyskimi, podczas których spotykali się mieszkańcy wsi. Chińskie przysłowie w tłumaczeniu dosłownym mówi, że „żadna głowa nie równa się świńskiej głowie”¹⁰, co znaczy, że żadne inne mięso nie dorównuje smakiem wieprzowinie, stąd też jej obecność na stołach w trakcie obchodów tak ważnych świąt, jak np. Chiński Nowy Rok. W chińskiej kuchni znajdziemy nie tylko liczne przepisy kulinarne, ale również specjalne naczynia, w których serwowano i spożywano wieprzowinę.

Zarówno Polacy, jak i Chińczycy doceniali nie tylko walory smakowe wieprzowiny, ale i właściwości lecznicze wielu produktów otrzymywanych w procesie hodowli świń. W Państwie Środka uznawano, że odchody świni są pomocne na bóle żołądkowe¹¹. W Polsce zaś smalec był niegdyś obowiązkowym składnikiem wielkanocnej święconki. Ważne było też jego lecznicze zastosowanie – posmarowanie wymion chorej krowy poświęconym smalcem miało zapewnić jej szybki powrót do zdrowia, a rozsmarowanie go na rękach i nogach miało chronić rolników od skaleczeń i urazów podczas żniw¹². W Polsce wierzono również, że dziecko, które ugryzie świńskie koryto, zostanie wyleczone z kaszlu¹³.

Ważną częścią kulturowego obrazu świni w Polsce i w Chinach są wierzenia ludowe. W wierzeniach słowiańskich świnie utożsamiano z siłami nieczystymi. Uważano, że w pstrokate i czarne świnie wciela się sam diabeł, dlatego unikano ich hodowli. Wierzono też, że cioty (odpowiedzialne m.in. za psucie mleka) latały na grzbietach czarnych świń. Słowianie wierzyli jednocześnie, że świńskie odchody chronią od uroków i że sprawcami niektórych zjawisk atmosferycznych są siły nieczyste, dlatego ducha, który miał znajdować się w wirze powietrznym, odstraszano okrzykiem „świńskie gówno”¹⁴. Już samo noszenie świńskich odchodów w kieszeniach miało chronić przed złymi urokami. Negatywny wpływ na wizerunek świni w kulturze polskiej mogła mieć religia chrześcijańska i utrwalony w Biblii wizerunek świni¹⁵,

¹⁰ Zob. 这头那头, 不如猪头 (*zhè tóu nà tóu, bùrú zhū tóu*), ‘żadna głowa nie równa się świńskiej głowie’.

¹¹ D. Szytych, *Zastosowanie środków leczniczych pochodzenia zwierzęcego w medycynie ludowej*, „Życie Weterynaryjne” 2013, R. 88, nr 2.

¹² M. Tymochowicz, *Obrzędy doroczne w Polsce*, Lublin 2011, s. 12.

¹³ O. Kolberg, *W. Ks. Poznańskie, cz. VII, Dzieła wszystkie*, t. 15, Wrocław – Poznań 1962, s. 153.

¹⁴ A. Piasecka, *Wizerunek świni w języku polskim i rosyjskim (na podstawie materiału leksykograficznego)*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN” 2013, t. 59.

¹⁵ M. Majewski, *Zwierzęta czyste i nieczyste w Starym Testamencie, cz. I, Omówienie prawa czystości zwierząt*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich” 2014, nr 11.

która dla Żydów jest zwierzęciem nieczystym, więc nie wolno spożywać jej mięsa. W Nowym Testamencie kilkakrotnie jest mowa o świniach, np. wypędzony demon przeszedł w stado świń (Mt 8, 31–32), a syn marnotrawny pasł świnie (Łk 15, 15–16). W każdym z wymienionych przypadków świnia jest stawiana w złym świetle – utożsamiana jest z nizinami społecznymi i głupotą.

W Chinach świnia jest zaliczana nie tylko do sześciu najważniejszych zwierząt gospodarskich (六畜 *liùchù*), ale co najważniejsze, jest jednym z dwunastu znaków chińskiego zodiaku (生肖 *shēngxiào*). Legenda głosi, że Jadeitowy Cesarz postanowił ustanowić nowy sposób odmierzania czasu. W tym celu zorganizował wyścig, w którym pierwsze dwanaście zwierząt miało otrzymać zaszczytne miejsce wśród znaków zodiaku. Ostatnia na metę dotarła świnia, która po drodze zatrzymała się, żeby coś zjeść i przespać się. Jadeitowy Cesarz wiedział, że łakomstwo i lenistwo to jej cechy wrodzone, których nie da się zmienić i nagrodził ją mianem dwunastego znaku zodiaku¹⁶.

Wbrew przywołanej legendzie chińska symbolika zodiakalna świni jest bardzo pozytywna – oznacza ona bogactwo, płodność, odwagę. Osoby urodzone w roku świni są pracowite i chętnie podejmują inicjatywę. Co ciekawe, ze względu na negatywne konotacje wyrazu *świnia* w języku polskim, w tłumaczeniach horoskopów często zamieniane jest ono na słowo „dzik”, np. ‘rok dzika’ zamiast ‘rok świni’. W Chinach istnieje powiedzenie, że ‘tłusta świnia przynosi szczęście’¹⁷, dlatego w wielu miejscach istnieją zwyczaje obdarowywania noworodków złotą biżuterią z wizerunkiem świni, czy też tworzenia wycinanek w kształcie świni i ozdabiania nimi domów.

Analiza materiału w świetle danych leksykograficznych

Słownik języka polskiego PWN podaje trzy znaczenia zoonimu *świnia*, z czego tylko jedno opisuje świnie jako przedstawiciela trzody chlewnej: 1) ‘zwierzę hodowlane o skórze pokrytej szczecina, dużej głowie i pysku tworzącym ryj’, a dwa pozostałe mają znaczenia metaforyczne, opatrzone dodatkowo kwalifikatorami wskazującymi na sferę użycia: 2) pogard. ‘o człowieku, który wyrządził komuś krzywdę’; 3) pot. ‘o człowieku zachowującym się nieprzyzwoicie’¹⁸. Ponadto w słownikach języka polskiego można znaleźć wiele derywatów pochodzących od wyrazu *świnia*. Są to na przykład: *świntuch*, *świństwo*, *świnić*, *świński*, *po świńsku*. Wszystkie te formacje słowotwórcze mają zabarwienie negatywne, o czym świadczą różne kwalifikatory słownikowe ograniczające sferę

¹⁶ Ch. Guo, *Shengxiao wenhua* (生肖文化 [Znaki zodiaku w kulturze chińskiej]), Pekin 2011, s. 8–13.

¹⁷ Zob. 肥猪拱门 (*fēi zhū gǒng mén*), ‘tłusta świnia przynosi szczęście’.

¹⁸ *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/%C5%9Bwinia.html> (dostęp: 19.10.2022).

ich użycia, a ich podstawą są wyobrażenia o świni jako zwierzęciu brudnym, niechlujnym, zachowującym się nieprzyzwoicie i obscenicznie.

Wielki słownik języka chińskiego notuje dwa znaczenia leksemu *świnia* 猪 (zū): 1) ‘ssak o dużej głowie, wydłużonym ryju, małych oczach, dużych uszach, krótkich nogach i tłustym ciele. Dostarcza mięsa i skóry, szczecina wykorzystywana jest przy tworzeniu szczotek i innych produktów przemysłowych, obornik może być używany jako nawóz’; 2) ‘jeden z dwunastu chińskich znaków zodiaku’¹⁹. Co więcej, *świnia* jako element graficzny znaku pojawia się w wyrazie *rodzina, dom* 家 (*jiā*), którego górna część 宀 (*mián*) oznacza dach, a dolna 豕 (*shǐ*) świnię²⁰. Jak wynika z interpretacji graficznej znaku 家 (*jiā*), świnie były swego rodzaju wyznacznikiem statusu, to znaczy, rodzina, która miała „świnię pod dachem”, była uważana za majątną, hodowla tego zwierzęcia zapewniała jej wyżywienie, a także różne inne produkty codziennego użytku²¹. Umieszczenie świni w tak ważnym znaku świadczy o jej wysokiej pozycji wśród innych zwierząt oraz o pozytywnym stosunku człowieka do niej.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że definicja słownikowa leksemu *świnia* w języku chińskim, w przeciwieństwie do jej polskiego odpowiednika, nie zawiera znaczenia metaforycznego.

Językowy obraz świni we frazeografii polskiej i chińskiej

Zgromadzony i poddany analizie w dalszej części artykułu polski i chiński materiał frazeologiczny pozwolił na zrekonstruowanie językowego obrazu świni. Znaczenia poszczególnych frazeologizmów zostały zaczerpnięte ze źródeł leksykograficznych i opracowań językowych. Dodatkowych konsultacji z rodzimymi użytkownikami języka wymagały wyrażenia w języku chińskim i obejmowały one pogłębioną analizę językową oraz semantyczną. Tłumaczenia chińskich frazeologizmów, wobec braku materiałów w języku polskim, zostały zaproponowane w całości przez autorkę pracy. Chińskie tłumaczenia zostały przedstawione według następującego klucza: znaki chińskie, zapis fonetyczny *pinyin*, tłumaczenie każdego ze znaków (wyrazy oddzielone myślnikami), dosłowne tłumaczenie *chengyu* oraz znaczenie frazeologiczne *chengyu*. W celu uporządkowania materiału frazeologicznego jako pierwsze zostaną omówione frazeologizmy o pozytywnym zabarwieniu znaczeniowym, a w drugiej kolejności te o nacechowaniu negatywnym, przy analizie których przyjęto dodatkowo wewnętrzny podział na następujące grupy tematyczne: hodowla (w tym informacje

¹⁹ 现代汉语词典 (第7版), *Zhongguo she hui ke xue yuan...*, s. 1708.

²⁰ X. Li, *Zìyuán* (字源 [Etymologia znaków]), Tianjin 2012; X. Wang, *Tújiě hànzì qiǎnyuan* (图解汉字起源 [Graficzne pochodzenie chińskich znaków]), Pekin 2009.

²¹ Zh. Liu, *Hànzì yǔ dòngwù* (汉字与动物 [Chińskie znaki i zwierzęta]), Guangzhou 2015.

dotyczące miejsca życia świnii i jej pożywienia), zachowanie, wygląd, charakter oraz związki wyrazowe, w których świnia została zestawiona z innymi zwierzętami.

Z zebranego materiału wynika, że w polskiej frazeologii funkcjonują dwa porównania do świnii, które budzą dobre skojarzenia. Pierwszym z nich jest wyrażenie *poprawiać się jak świnia* [JKOZ], którego pozytywny wydźwięk zawiera się przede wszystkim w zdrobnieniu *świnia*. Świnia jest zwierzęciem hodowanym głównie na mięso, dlatego też jej przybieranie na wadze odbierane jest pozytywnie. Drugie porównanie to *trzeźwy jak świnia* [WFP], które przybiera formę żartu jako antonim do *pijany jak świnia* [SFPWN].

Kompleksowy słownik *chengyu*²² zawiera siedem wyrażen, których znaczenie odbierane jest pozytywnie. Ważną rolę świnii podkreśla wprost frazeologizm: 肥猪拱门 *fēi zhū gǒng mén* [KSCh], dosłownie: tłusta-świnia-dotykać nosem-drzwi, czyli: 'tłusta świnia dotyka rykiem drzwi domu', co zgodnie z definicją słownikową oznacza 'tłusta świnia przynosi szczęście'. W chińskiej tradycji ludowej świnia była symbolem pomyślności. Wierzano, że rodzina, która hoduje świnie, będzie szczęśliwa i zamożna.

Z kolejnego połączenia wyrazowego dowiadujemy się, że walki świń oraz walki kogutów cieszyły się popularnością wśród Chińczyków. Zwierzęta te często utożsamiano z agresją, stąd *chengyu* 戴鸡佩豚 *dài jī pèi tún* [KSCh], dosłownie: nosić (na głowie)-kogut-nosić (jako ozdobe)-wieprz, czyli 'nosić nakrycie głowy w kształcie koguta i ozdoby w kształcie świnii', co Chińczycy rozumieją jako 'być odważnym i wygrywać'.

Z chińskiej frazeologii możemy również wywnioskować, że świnia była jednym z najbardziej dostępnych w sprzedaży towarów, jak w przypadku *chengyu* 监市履豨 *jiān shì lǚ xī* [KSCh], dosłownie: nadzorować-bazar-nadepnąć-świnia, czyli 'nadzorca bazaru musi tylko nadepnąć na świńskie racice i od razu wie, czy świnia jest gruba, czy chuda', które metaforycznie oznacza 'być dobrym obserwatorem'.

Dwa spośród chińskich *chengyu* łączą świnie z uczciwością: 信及豚鱼 *xìn jí tún yú* [KSCh], dosłownie: ufać-osiągnąć-świnia-ryba, czyli 'dotrzymywać słowa świniom i rybom', przez Chińczyków używane jako określenie osoby 'godnej zaufania, która zawsze dotrzymuje danego słowa' oraz 杀彘教子 *shā zhì jiào zǐ* [KSCh], dosłownie: zabić-świnia-uczycić(kogoś)-dziecko, czyli 'zabić świnie, żeby dać dziecku dobry przykład', rozumiane jako 'dotrzymywać słowa i dawać dzieciom dobry przykład'. Frazeologizm ten pochodzi z dzieła pt. *Wai chu shuo zuo* (外储说左上)²³, w którym Han Feizi (韩非子) opisał następującą historię. Pewnego dnia żona Zeng Shena, ucznia Konfucjusza, chciała wybrać się z synem na targ. Dziecko jednak zaczęło

²² Y. Leng, Ch. Yang, Y. Wei, *Chengyu Cihai* (成语辞海 [Kompleksowy słownik *chengyu*]), Shanghai 2014.

²³ Opisana historia i informacje o jej źródle pochodzenia zostały zaczerpnięte z Kompleksowego słownika *chengyu*, zob. Y. Leng, Ch. Yang, Y. Wei, *Chengyu Cihai*..., s. 1246.

plakać, ponieważ bardzo nie chciało iść. Aby go uspokoić, kobieta obiecała, że jeśli będzie grzeczny, to po powrocie zabiją świnie i ugotuje mu coś pysznego. Było to w czasach, kiedy świnie zabijano tylko na specjalne okazje, ponieważ były zbyt kosztowne. Po powrocie zobaczyła, że jej mąż szykuje się do zarznięcia zwierzęcia. Kiedy próbowała go powstrzymać, tłumacząc, że nie mogą sobie na to pozwolić i że chciała tylko uspokoić syna, obiecując mu posiłek z wieprzowiny, Zeng Shen odparł: „Dorośli powinni być uczciwi wobec dzieci. W przeciwnym razie dzieci nie będą uczciwe wobec innych” i zabił świnie.

Kolejnym powszechnie znanym *chengyu* z opowieścią w tle jest 牧豕听经 *mù shǐ tīng jīng* [KSCh], dosłownie: paść-świnia-słuchać-klasyczne dzieła, czyli: ‘paść świnie i słuchać klasycznych dzieł’, które użytkownicy języka chińskiego interpretują jako ‘uczyć się pilnie’.

Powyższe *chengyu* jest kwintesencją legendy o Chenggongu (朱浮传 *Zhū fú zhuàn*) zawartej w *Księdze późniejszych Hanów* (后汉书 *Hòu Hànsū*)²⁴. Owa legenda mówi, że Chenggong, będąc ośmioletnim chłopcem, zajmował się wypasem świń, podczas gdy mieszkaniec wioski Xu Zisheng nauczał setki studentów o *Kronikach Wiosen i Jesieni* (春秋 *Chūnqiū*). Chenggong obiecał uczniom, że zbierze dla nich drewno na opał, jeśli tylko będzie mógł słuchać razem z nimi. Tak więc pasł świnie i słuchał klasycznych dzieł, a z czasem stał się sławnym uczonym.

Ponieważ głównym celem hodowli świń jest dostarczanie żywności, w języku chińskim istnieją również frazeologizmy związane z wieprzowiną. *Świńskie kopyto* oznacza ‘duży kawałek tego mięsa’, tak jak w połączeniu wyrazowym 斗酒豚蹄 *dǒu jiǔ tún tí* [KSCh], dosłownie: dekalitr-wino-świnia-kopyto, czyli ‘wielki dzban wina, przednia noga świnie’, przez co mieszkańcy Państwa Środka rozumieją ‘być nieustraszonym i heroicznym w obliczu niebezpieczeństwa’. Pochodzenia tego *chengyu* należy szukać w *Kronikach Xiang Yu* (项羽本纪 *Xiàng Yǔ běnjì*), zawartych w *Zapiskach historyka* (史记 *Shǐjì*)²⁵, w których znajdziemy następującą historię. Xiang Yu nakazał, aby podczas organizowanego przez niego bankietu zamordowano Liu Banga, jego największego rywala. Fan Kuai, strażnik Liu Banga, wdął się na bankiet z mieczem i tarczą, by go bronić. Xiang Yu docenił jego odwagę i dał mu wielki dzban wina oraz przednią nogę świnie. Fan Kuai wypił od razu całe wino, potem rozciął nogę świnie mieczem i zjadł mięso.

Świnia była bardzo cenionym zwierzęciem hodowlanym, dlatego zarówno w języku chińskim, jak i polskim znajdziemy niewiele negatywnych odniesień do jej hodowli. Z polskiego wyrażenia *ktos kwiczy jak zarzynane prosię* [WSJP] dowiadujemy się, że zwierzę było zabijane ostrym narzędziem, a towarzyszyły temu jego głośne

²⁴ Opisana historia i informacje o jej źródle pochodzenia zostały zaczerpnięte z Kompleksowego słownika *chengyu*, zob. *ibidem*, s. 711.

²⁵ Opisana historia i informacje o jej źródle pochodzenia zostały zaczerpnięte z Kompleksowego słownika *chengyu*, zob. *ibidem*, s. 245.

krzyki. Porównanie to służy opisaniu ‘osoby bardzo hałaśliwej, głośnej’. Wypas świń był kiedyś bardzo powszechnym zajęciem: *ktos z kims świń nie pasał* [SF]P] – ‘ktoś nie jest z kims w zażyłych stosunkach’. Chińska frazeologia podkreśla, że zarówno w hodowli kur, jak i świń zyski osiąga się dopiero, kiedy one dorosną, co odzwierciedla *chengyu* 鸡豚之息 *jī tún zhī xī* [KSCh], dosłownie: kurczę-prosię-hodowla, czyli ‘hodowla drobiu i świń’, będące metaforą ‘małych korzyści’.

Jedno z *chengyu* wysuwa świnie na pierwszy plan przed innymi zwierzętami domowymi, co może świadczyć o tym, że jej pozycja nie była wśród nich najniższa, a jest to następujący frazeologizm: 豕交兽畜 *shǐ jiāo shòu xù* [KSCh], dosłownie: świnia-hodować-zwierzęta domowe, czyli ‘coś jest jak hodowanie świń i innych zwierząt’, co w umysłach Chińczyków funkcjonuje jako ‘traktowanie ludzi jak zwierząt, czyli bez szacunku’.

We frazeologii chińskiej znajdziemy przeświadczenie, że świnia nie jest godna tego, by składać ją w ofierze różnym bóstwom: 豚蹄穰田 *tún tí ráng tián* [KSCh], dosłownie: prosię-kopyto-modlić się-pole uprawne, czyli ‘używać kopyta prosiaka, by czcić boga i modlić się o rekordowe zbiory’, a w znaczeniu frazeologicznym ‘próbować zdobyć dużą nagrodę bardzo niskim kosztem’.

Z hodowlą związane jest nieodłącznie miejsce życia świni. Jedyne chińskie wyrażenie zawierające miejsce pochodzenia świni to: 辽东白豕 *liáo dōng bái shǐ* [KSCh], dosłownie: Liaodong-biały-świnia, czyli ‘biała świnia z Liaodong’, które oznacza, że ‘rzadko widywane rzeczy wydają się dziwne’. Kompleksowy słownik *chengyu* jako źródło tego wyrażenia podaje opowieść wywodzącą się z *Księgi późniejszych Hanów*. W Liaodong urodziła się świnia o białej głowie. Właściciel uznał, że to dziwne, dlatego udał się z nią do innego miasta. Tam zobaczył, że wiele świń było białych, więc wrócił ze wstydem²⁶. Dosłownie mianem „białej świni z Liaodong” Chińczycy określają ignoranta.

Wśród Polaków panuje przekonanie, że miejsce, w którym żyje świnia, jest brudne, a świadczą o tym konstrukcje typu: *brudno jak w chlewie*, *robić z czegoś chlen*²⁷, *zachowywać się jak świnia w chlewie* [JKOZ]. Nie brakuje również nawiązań do stałego wyposażenia chlewu – koryta: *dopaść jak świnia koryta*, *pchać się jak świnia do koryta* [SFPWN] – ‘być natrętnym, chcieć dostać się gdzieś siłą’; *odejść jak świnia od koryta* [SF]P] – ‘arogancko, bez słowa, bez pożegnania lub podziękowań’.

Mianem *świńskiego żarcia*²⁸ określane jest pożywienie gorszej kategorii, stąd *nagadać (nawrzucać) komuś jak świni w koryto* [WSF]P] oznacza ‘nawymyślać komuś,

²⁶ Opisana historia i informacje o jej źródle pochodzenia zostały zaczerpnięte z Kompleksowego słownika *chengyu*, zob. *ibidem*, s. 630.

²⁷ Frazeologizmy *brudno jak w chlewie* oraz *robić z czegoś chlen* zostały umieszczone w artykule ze względu na ich pasujący zakres tematyczno-znaczeniowy, jednak ponieważ nie zawierają leksemu *świnia*, pominięto je w statystyce ogólnej zawartej w *Podsumowaniu*.

²⁸ M. Kasperczak, M. Rzeszutek, J. Smół, H. Zgólkowa, *Nowy słownik gwary uczniowskiej*, Warszawa 2004.

powiedzieć obrzydliwe, niemile rzeczy'. Potępiane są także nawyki żywieniowe świnia. Je ona w sposób nieelegancki: *dorwać się jak świnia do pomoy* [NKPiWP] – 'jeść łapczywie', *jeść jak świnia* [WSF] – 'dużo i zachłannie', *obeżreć się jak świnia* [WSFJP] – 'bez umiaru'. Dowiadujemy się również, że świnia to zwierzę wybredne: *przebierać jak świnia w chwastach* [NKPiWP] – 'wybrzydzać'.

Podobnie jak Polacy, Chińczycy również nie mają najlepszego zdania o pożywieniu świnia, jest ono traktowane jako pokarm gorszy, który można byłoby zjeść jedynie w ostateczności, czego przykładem jest frazeologizm 豕食丐衣 *shǐ shí gài yī* [KSCh], dosłownie: świnia-pokarm-żebrak-ubranie, czyli: 'jeść pokarm świnia i nosić ubrania żebraków', używany przez Chińczyków do opisanie 'skrajnego ubóstwa'.

Kolejne *chengyu* można porównać znaczeniowo do polskiego przysłowia, które również zawiera leksem *świnia*: *co za dużo, to i świnia nie zje*²⁹, oznaczającego, że 'pewne rzeczy są dobre, ale nie w nadmiarze': 猪多肉贱 *zhū duō ròu jiàn* [KSCh], dosłownie: świnia-dużo-mięso-tani, czyli 'im więcej świnia, tym tańsze mięso'. Zgodnie z definicją słownikową oznacza to, że 'cena danej rzeczy spada, gdy jest ona powszechnie dostępna na rynku'.

We frazeologii polskiej stosunkowo dużo wyrażen (18 z 35) nawiązuje do wyglądu, charakteru i zachowania świnia. Świnia przedstawiana jest jako uosobienie najgorszych cech, a porównanie człowieka do niej jest bardzo obraźliwe. Świadczą o tym frazeologizmy: *okazać się świnia* [SFJP] – 'zachować się nieetycznie w stosunku do kogoś'; *ktos zachowuje się jak (najgorsza) świnia* [SFPWN] – 'postępuje nieprzyzwoicie, niewdziecznie'; *zrobić z siebie świnia* [WSFJP] – 'zachowywać się źle i stracić w oczach innych'; *kawał świnia* [WSFJP] – 'osoba niegodna szacunku, postępująca niemoralnie'; *nie bądź świnia* [SFJP] – 'nie zachowuj się karygodnie'; *ktos podłożył komuś świnia* [WSJP] – 'podstępnie i ukradkiem zrobił coś, żeby zaszkodzić komuś innemu'. Wiele wyrażen opisuje zachowanie człowieka w stanie upojenia alkoholowego: *pijany jak świnia* [SFPWN], *upić (schlać, urżnąć) się jak świnia* [SFJP], *rzygać jak świnia* [JKOZ], *leżeć jak świnia* [SFJP].

Świński ryj [SFJP], *uszy jak u świnia* [JKOZ], *świński blondyn* [SFJP] – to określenia osoby uważanej powszechnie za nieładną; *gruby (tłusty) jak świnia* [WSF] to przytyk do człowieka otyłego; a *brudny jak świnia* [WSF] opisuje kogoś 'niechlujnego, żyjącego w brudzie'.

Polacy wprost uważają świnia za zwierzę niemądre: *głupi jak świnia* [JKOZ], *ktos zna się na czymś jak świnia na owsie (pieprzu, pietruszce, gniazdach, pogodzie, rogach)* [JKOZ] – czyli 'nie zna się w ogóle'. Wywodzące się z Biblii wyrażenie, które weszło na stałe do słownika Polaków *rzucić perły przed wieprze* [WSJP] odnosi się do 'osoby ignoranckiej, która nie docenia wspaniałych darów'.

Chińska frazeologia również łączy świnia z nieetycznym zachowaniem, co widać w *chengyu* 长蛇封豕 *cháng shé fēng shǐ* [KSCh], dosłownie: długi-waż-duży-świnia,

²⁹ H. Zgólkowa, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, Poznań 2003.

czyli ‘długi wąż i duża świnia’, które opisuje ‘chciwego i okrutnego człowieka’ oraz w wyrażeniu 寄蝦之猪 *jì xiā zhū zhū* [KSCh], dosłownie: zostawić-wieprz-świnia, czyli ‘wieprz zostawiony w obcym domu’, które określa ‘mężczyznę prowadzącego rozwiązły styl życia’.

W języku polskim z wyjątkiem frazeologizmu *rozmaniać jak gęś z prosięciem* [WSJP], oznaczającego ‘trudności w komunikacji’, nie odnotowałam zestawienia świni z innymi zwierzętami. Można jednak znaleźć różne wersje wyrażenia *pasuje jak świni siodło (rogi, chomać, dzwonek)* [WSJP], czyli ‘nie pasuje wcale’, wszak siodło i chomać to atrybuty konia, a rogi i dzwonek – krowy. Można przez to rozumieć, że świnia nie dorównuje tym zwierzętom, jest od nich gorsza.

W języku chińskim świnia jest najczęściej zestawiana z psem, jak w kolejnych frazeologizmach:

- 猪狗不如 *zhū gǒu bù rú* [KSCh], dosłownie: świnia-pies-przeczenie-być sobie równym, czyli ‘gorszy od świń i psów’, a w znaczeniu frazeologicznym: ‘osoba o złym charakterze, postępująca niegodziwie’;
- 狗彘不食 *gǒu zhì bù shí* [KSCh], dosłownie: pies-świnia-przeczenie-pokarm, czyli ‘nawet psy i świnie nie zjedzą resztek po kimś’, a metaforycznie: ‘osoba wyjątkowo nikczemna’;
- 狗彘之行 *gǒu zhì zhī xíng* [KSCh], dosłownie: pies-świnia-zachowanie, czyli ‘zachowanie psów i świń’, a w przenośni ‘niegodziwe zachowanie’;
- 衣冠狗彘 *yī guān gǒu zhì* [KSCh], dosłownie: ubrania-nakrycie głowy-pies-świnia, czyli ‘przebrany za bestię’, a według definicji słownikowej ‘osoba moralnie zepsuta i postępująca nikczemnie’;
- 泥猪癞狗 *ní zhū lài gǒu* [KSCh], dosłownie: błoto-świnia-świerzb-pies, czyli ‘świnia z błota i pies ze świerzbem’, a w znaczeniu przenośnym ‘osoba bezużyteczna i bezwartościowa’;
- 猪卑狗险 *zhū bēi gǒu xiǎn* [KSCh], dosłownie: świnia-podły-pies-podstępny, czyli ‘podły jak świnia, podstępny jak pies’, przez Chińczyków rozumiane jako ‘osoba podła i podstępna’;
- 指猪骂狗 *zhǐ zhū mà gǒu* [KSCh], dosłownie: wskazywać-świnia-karcić-pies, czyli ‘wskazywać na świnie, ale karcić psa’, które użytkownicy języka chińskiego odbierają jako ‘stawiać niejasne oskarżenia’.

Z powyższych *chengyu* możemy wywnioskować, że pozycja świni była zbliżona do pozycji psa i obie były wyjątkowo niskie.

Istnieją również *chengyu* zestawiające świnie z innymi zwierzętami, które traktują ją jako zwierzę strachliwe, słabsze od innych, zachowujące się w sposób nieracjonalny, co widać w następujących połączeniach wyrazowych:

- 瘠牛犍豚 *jí niú jiān tún* [KSCh], dosłownie: chudy-krowa-zmiażdżyć-świnia, czyli ‘chude bydło może zmiażdżyć prosięta’, rozumiane jako ‘potężny przeciwnik, mimo słabości, może pokonać słabszego’;

- 狼奔豕突 *láng bēn shǐ tū* [KSCh], dosłownie: wilk-biegać-świnia-biegać, czyli ‘ktoś biegnie jak wilk i świnia’, funkcjonujące w języku chińskim jako określenie osoby ‘uciekającej w panice’;
- 蜂合豕突 *fēng hé shǐ tū* [KSCh], dosłownie: pszczoły-gromadzić się-świnie-biec, czyli ‘gromadzić się jak pszczoły i pędzić jak świnie’, a według *Kompleksowego słownika chengyu* ‘duża grupa ludzi zachowująca się nielogicznie’;
- 孤豚咋虎 *gū tún zé hǔ* [KSCh], dosłownie: samotny-prosię-ugryźć-tygrys, czyli ‘małe prosię gryzie tygrysa’, a metaforycznie przytyk do osoby ‘przeceniającej własne siły’;
- 豕虱濡需 *shǐ shī rú xū* [KSCh], dosłownie: świnia-wesz-wegetować, czyli ‘ktoś jest jak wesz na świnie’, co w tłumaczeniu niedosłownym oznacza ‘ludzi, którzy żyją w wąskim środowisku i wydaje im się, że są lepsi od innych’.

Podsumowanie

W niniejszym artykule zebrano odpowiednio 33 polskie frazeologizmy oraz 27 chińskich, z czego w przypadku języka polskiego aż 31 miało zabarwienie pejoratywne, a w przypadku języka chińskiego 20. Statystycznie związki frazeologiczne o znaczeniu negatywnym stanowiły odpowiednio 94% wszystkich polskich wyrażen z użyciem leksemu *świnia* oraz 74% chińskich. Już analiza statystyczna dobitnie pokazuje, że wizerunek świnie zawarty w obu językach jest w większości negatywny. Jest to o tyle zaskakujące, że kulturowy obraz świnie w Chinach prezentuje się bez zarzutu – świnia jest jednym z dwunastu znaków zodiaku, a jej hodowla uważana była za lukratywną źródło dochodu. W polskiej tradycji ludowej również doceniano trzodę chlewną, jednak wierzenia słowiańskie i łączenie świnie z diabłem oraz treści biblijne wpłynęły na mentalność Polaków do tego stopnia, że dziś świnia postrzegana jest bardzo negatywnie, a wyraz ten już sam w sobie może być obelgą.

Charakterystyczne dla języka polskiego są bezpośrednie porównania do tego zwierzęcia – *ktoś/coś jest jak świnia, robić coś jak świnia*. Są to zwroty niegrzeczne, których celem jest znieważenie kogoś. Świnia jest uosobieniem wszelkich złych cech u człowieka – chamstwa, arogancji, grubiaństwa. Łączy się ją z nieeleganckimi zachowaniami, których *de facto* świnia w rzeczywistości sobą nie reprezentuje, np. z pijaństwem. Z kolei jej zachowania instynktowne, takie jak kąpiel w błocie (w celu obniżenia temperatury ciała), stały się przyczyną uznania jej za zwierzę brudne i niechlujne.

W języku chińskim brak tego typu określeń. Najbardziej negatywny wydźwięk mają wyrażenia, w których świnie zestawiono z psem. Służą one do opisanie cech powszechnie źle odbieranych przez społeczeństwo – nikczemnego postępowania, moralnego zepsucia itp. W przeciwieństwie do polskich frazeologizmów, w chińskich *chengyu* świnia nie zawsze jest ich „głównym bohaterem”. W wielu przypadkach

świnia, mimo że pojawia się w niektórych *chengyu*, nie uosabia żadnych konkretnych wartości bądź znaczeń, jak w wyrażeniu 监市履豨 *jiān shì lǚ xī* [KSCh], dosłownie: nadzorować-bazar-nadepnąć-świnia, czyli ‘nadzorca bazaru musi tylko nadepnąć na świńskie racice i od razu wie, czy świnia jest gruba czy chuda’, a metaforycznie ‘być dobrym obserwatorem’.

Analiza porównawcza polskich i chińskich frazeologizmów z leksemem *świnia* dowodzi, że językowy obraz świata tego zwierzęcia w obu językach jest w większości negatywny. Język polski w stosunku do trzody chlewnej jest jednak bardziej nieprzychylny, frazeologizmy są wyraźniej nacechowane stylistycznie, a świnia jest wprost utożsamiana z wieloma złymi cechami charakteru, zachowania czy wyglądu. Język chiński zdaje się w pewnym stopniu postrzegać świnie przez pryzmat kultury. Ten bardzo pozytywny obraz kulturowy zwierzęcia miał widoczny wpływ na *chengyu* – wiele z negatywnych wyrażen nie krytykuje świni bezpośrednio i nie traktuje jej lekceważąco.

Językowy obraz świata świni w języku polskim i chińskim, zrekonstruowany na podstawie związków frazeologicznych, pozostaje jednak wciąż fragmentaryczny. Jego uzupełnieniem mogłaby być na przykład analiza porównawcza przysłów z leksemem *świnia*. W perspektywie dalszych badań poszerzona analiza materiału językowego mogłaby wykreować nowy, dokładniejszy obraz językowy świni.

Wykaz skrótów

- KSCh Y. Leng, Ch. Yang, Y. Wei, *Chengyu Cihai* (成语辞海 [Kompleksowy słownik *chengyu*]), Shanghai 2014
- SFJP S. Skorupka, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1968
- SFPWN A. Kłosińska, *Słownik frazeologiczny PWN*, Warszawa 2005
- WSF P. Fliciński, *Współczesny słownik frazeologiczny*, Poznań 2010
- WSFJP P. Müldner-Nieckowski, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2003
- WSJP *Wielki słownik języka polskiego*, wyd. online: <https://wsjp.pl> (dostęp: 19.20.2022)
- JKOZ M. Rak, *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza*, Kraków 2007
- NKPiWP *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych*, t. 1–4, red. J. Krzyżanowski, Warszawa 1969–1978

Literatura

- Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009.
- Chen Q., *Shengxiao qutan* (生肖趣谈), Szanghaj 2005.
- Chlebda W., *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, wyd. 2 uzup., Łask 2003.
- Chlebda W., *Mały prywatny katalog pilnych zadań frazeologicznych*, „Problemy Frazeologii Europejskiej” 2007, t. 8.

- Chlebda W., *Szkiele o skrzydlatych słowach: interpretacje lingwistyczne*, Opole 2005.
- Fliciniński P., *Współczesny słownik frazeologiczny*, Poznań 2010.
- Guo Ch., *Shengxiao wenhua* (生肖文化 [Znaki zodiaku w kulturze chińskiej]), Pekin 2011.
- Kasprczak M., Rzeszutek M., Smół J., Zgólkowa H., *Nowy słownik gwary uczniowskiej*, Warszawa 2004.
- Kielak O., *Językowo-kulturowy obraz zwierząt domowych w polskiej tradycji ludowej*, niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. S. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, prof. UMCS w Instytucie Filologii Polskiej UMCS, Lublin 2018.
- Kłosińska A., *Słownik frazeologiczny PWN*, Warszawa 2005.
- Kolberg O., W. Ks. *Poznańskie*, cz. VII, *Dzieła wszystkie*, t. 15, Wrocław – Poznań 1962.
- Krzyżanowski J. (red.), *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych*, t. 1–4, Warszawa 1969–1978.
- Leng Y., Yang Ch., Wei Y., *Chengyu Cihai* (成语辞海 [Kompleksowy słownik *chengyu*]), Shanghai 2014.
- Lewicki A.M., *O minimalnych jednostkach frazeologicznych* [w:] *idem, Studia z teorii frazeologii*, Łask 2003.
- Li X., *Ziyuan* (字源 [Etymologia znaków]), Tianjin 2012.
- Liu Zh., *Hànzì yǔ dòngwù* (汉字与动物 [Chińskie znaki i zwierzęta]), Guangzhou 2015.
- Majewski M., *Zwierzęta czyste i nieczyste w Starym Testamencie*, cz. I, *Omówienie prawa czystości zwierząt*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich” 2014, nr 11.
- Müldner-Nieckowski P., *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2003.
- Piasecka A., *Wizerunek świni w języku polskim i rosyjskim (na podstawie materiału leksyko graficznego)*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN” 2013, t. 59.
- Rak M., *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza*, Kraków 2007.
- Skorupka S., *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1968.
- Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 19.10.2022).
- Sztynch D., *Zastosowanie środków leczniczych pochodzenia zwierzęcego w medycynie ludowej*, „Życie Weterynaryjne” 2013, R. 88, nr 2.
- Tymochowicz M., *Obrzędy doroczne w Polsce*, Lublin 2011.
- Wang X., *Tújiě hànzì qǐyuán* (图解汉字起源 [Graficzne pochodzenie chińskich znaków]), Pekin 2009.
- Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl> (dostęp: 19.10.2022).
- Zgólkowa H., *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, Poznań 2003.
- 现代汉语词典 (第7版), *Zhongguo she hui ke xue yuan yu yan yan jiu suo ci dian bian ji shi bian* (中国社会科学院语言研究所词典编辑室编, 中国社会科学院 [Współczesny słownik języka chińskiego Xiandai Hanyu Cidian (di 7 ban)]), Pekin 2012.

SUMMARY

PHRASES WITH THE COMPONENT PIG IN POLISH AND CHINESE

Both in Poland and China, the pig is one of the most valuable of all livestock. Bred mainly for meat, it provides people with prosperous lives. This article explores the semantic potential of the word *pig* in Polish and Chinese. The analysis of the lexical material is preceded by

a short description of the cultural image of the pig. In this article, a total of 62 phraseological compounds containing the lexeme *pig* were analyzed, of which 53 were negative expressions. The linguistic picture of the world presented in the article is fragmentary, it includes only the analysis of Polish idiomatic expressions and Chinese *chengyu*. A thorough analysis of the linguistic material, extended for example by proverbs, is an interesting future research topic that would reveal how Poles and Chinese perceive the animal more fully.